

Őrláng füzetek 5.

A Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány
hírlevelének melléklete

HORNYÁK MÁRIA

A 150 éve alapított

ELSŐ HAZAI (PESTI) BÖLCSŐDE

és

FORRAYNÉ BRUNSZVIK JÚLIA

grófnő

Nemzeti Széchényi Könyvtár

Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány

Martonvásár

2002

Örláng füzetek 5.
A Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány
hírlevelének melléklete

HORNYÁK MÁRIA

A 150 éve alapított

első hazai (pesti) bölcsőde

és

Forrayné Brunszvik Júlia grófnő

Martonvásár
2002

OSZK

ISBN 963 202 077 4

Készült: Risograph digitális sokszorosítóval

Barnaföldi Gábor Archívum

MB 183.491

2002

T a r t a l o m

Előszó (5)

Anno Domini 1852... (7)

Majer István, a hazai bölcsődék atyja (9)

A Kalap utcai bölcsőde felállítása és első esztendeje (15)

Forrayné Brunszvik Júlia grófnő emlékezete (25)

Utószó (31)

Irodalom (32)

Mellékletek

*„Aki a múltba néz, a jövőbe lát épp úgy,
mint látni a víz mélyében a magas eget.”*
Petőfi Sándor

Előszó

A közel 175 esztendőös magyar óvoda ‘kistestvére’, a bölcsőde a 150. születésnapját ünnepli. Elég csak feltekinteni Pesten, az Erzsébet-hídhöz közeli Irányi utca és a Belgrád rakpart bal sarkán lévő emléktáblára, amely fennlen hirdeti: „1852. április 21-én ezen a helyen, akkor Kalap u. 1. sz. alatt nyílt meg Magyarország és Pest város első bölcsődéje.” A Fővárosi Tanács által 1972-ben felavatott tábla szerint az intézményt dr. Majer István (a pestvárosi elemi iskolák igazgatója), dr. Tormay István (Pest város főorvosa) és Rozmanith Antal tanácsos alapították, „elnöknője” pedig „Forrayné Brunswick Júlia volt...”

Minden bizonnyal e felirat is szerepet játszott abban, hogy az utókor Brunszvik Teréz unokahúgának, Júlia grófnőnek a nevét máig megőrizte. Azt azonban, hogy ki is volt ő tulajdonképpen, s hogy miként került fel a bölcsődétörténet lapjaira, Mikszáth szavaival szólva, „az idő harasztja” takarja. Emlékének ezért külön fejezetet fogunk szentelni.

Az óvoda, kilenc évvel az első londoni ‘infant school’ megnyitása után 1828-ban jelent meg Budán Brunszvik Teréznek köszönhetően, aki büszkén emlegette, hogy Bécs, Prága és München minket utánzott. A bölcsődék vonatkozásában viszont az osztrák császárváros három évvel megelőzött bennünket, ami nem csoda: az első ottani alapítás idején, azaz 1849 novemberében Magyarország ezer sebből vérzett!

A hazai bölcsődétörténet hőskora a Bach-rendszer komor időszakára esik. Honnan és kitől az alapítás ötlete? Miként jut el a megvalósulásig? És: hogyan telik el az első esztendő a pesti bölcsőde felett? Mindezt az egykorú dokumentumokba betekintve szeretnénk felvázolni.

Kiadványunkhoz néhány egykorú nyomtatvány másolatát csatoljuk. Különösen érdekes az az egyszerűbb lelkeknek szánt négy oldalas irat, amely – társalgás formájában – egy Pestre érkezett falusi embernek magyarázza el a bölcsőde mibenlétét. Szerzője az a Majer István, akit a fent idézett emléktábla az első bölcsőde alapítói között szerepeltet. Ez a katolikus pap, Majer atya volt a kezdeti bölcsődeügy 'lelke és motorja', illik tehát, hogy róla bővebben megemlékezzünk.

Néhány éve a Józsefvárosi Egyesített Bölcsődék kiadásában szemrevaló album készült, melynek apropóját a Nagytemplom utcai bölcsőde 1877-ben átadott épületének a felújítása adta. Minden tiszteletünk e kiadvány megalkotóié, akik láthatóan tudatában voltak (vannak) annak, hogy - Vasvári Pállal szólva - „a múlt a jövő csillagászata”...

Ez lehetne a mottója annak az ünnepségnek és múzeumnak is, amellyel 2002. április 19-én a Magyar Bölcsődék Egyesületének képviselői az első magyarországi intézet megnyitásának másfél évszázados jubileumára emlékeznek és emlékeztetnek.

Az évforduló alkalmából szeretettel gratulálunk a magyar bölcsődék dolgozóinak! Kívánjuk, hogy minél többen kapjanak kedvet saját intézményük múltjának feltérképezéséhez! Kezet fogni a múlttal és megismerni a régieket - a Forray Júliákat, Majer Istvánokkal, a legjelesebb bölcsődevezető és gondozónő-elődökkel, a bölcsődeügy terén sokáig buzgólkodó „szürke nénékkal” (vincés, vagy irgalmas nővérek) – izgalmas és tanulságos dolog. Kívánjuk, hogy a magyar bölcsődeügy kiválóságainak példájából (is) töltekezve gondozzák türelemmel és szeretettel a jelen csemetéit, és a bennük rejlő jövőt, jövőnket - a magyar jövőndőt!

Martonvásár, 2002 áprilisa

*„A bölcsőde nemesít mindent,
mi vele érintkezésbe jő...”
Marbeau*

Anno Domini 1852

A Krisztus utáni 1852-es esztendő nem tartozik ugyan a világtörténelmi léptékű dátumok sorába, említésre méltó eseményeknek azonban még sincs híján. Februárban Szentpétervárott megnyílt az Ermitázs. Márciusban megjelent H. Beecher Stowe Tamás bátya kunyhója című könyve, amely az amerikai négerek sanyarú helyzetét tárta a világ elé. Júniusban meghalt Friedrich Fröbel, a nagy pedagógiai génusz, a 'Kindergarten' (gyermekkert) atyja. Végül: a decemberi népszavazáson a franciák zöme a császárság mellett voksolt...

Pedig 1848 tavaszán először náluk lobbant fel az a tűz, amely a kontinens jó részét lángba borította. Azután „elzúgtak” az európai forradalmak, el a magyar is, s mi alul maradtunk a túlerővel szemben. „Magyarország vérzik a hóhér kezétől: egy esztelen és kegyetlen kormány, brutális szoldateszka! Önkény és nyomorúság, ahová csak nézünk” – borong Brunszvik Teréz 1849 októberében. A magyarság virága halott, aki pedig él, börtönben sínylődik, bujkál vagy az emigránsok kenyerét eszi.

„Most tél van és csend és hó és halál” – küldi a Szózat költője szívbe markoló helyzetjelentését Martonvásár mellől. Ne felejtünk szem előtt: az önkényuralom kezdetén vagyunk; még tart az ostromállapot, Világos óta ugyanis a császáriak hazánkat fegyverrel meghódított országgént kezelik.

Így érkezik el az 1852-es esztendő. November óta Kossuth Amerikában van. Széchenyi változatlanul Döblingben, Deák pedig Kehidán, a fővárostól és a közügyektől távol, példát adva a passzív ellenállásra. Januárban a hatalom lecsap a székelyföldi összeesküvőkre. A veszedelmes lázadónak kikiáltott Teleki Blanka már hét hónapja vizsgálati fogságban van, ám ez az év is eltelik anélkül, hogy perére sort kerítenének. Hiába kérvényez a család,

Magyarország kormányzója, Albrecht főherceg azonban, akinek nevével az első bölcsőde kapcsán is találkozni fogunk, hajthatatlan.

Albrecht (1817-1895), Ferenc József nagybátyja 1851 novemberében kapta meg magyarországi kinevezését, melynek értelmében egy személyben ő lett a katonaság főparancsnoka és a polgári kormányzat feje. Ezért költözött Budára a feleségével, Hildegarde bajor főhercegnővel (1825-1864) és két kislányukkal együtt.

A 35 éves főherceg, aki nemcsak a forradalomnak, hanem minden polgári alkotmányos rendszernek is ádáz ellensége, itteni feladata lényegét a „lázadás vétkébe” esett ország katonai féken tartásában látja. 1852-ben a hadbíróságok ’teljes üzemben’ vannak. A besúgó hálózat egyre kiterjedtebb, a cenzúra nyomasztó, az egyesületek alapítását pedig alaposan megszigorítják.

És lám, még e komor és vigasztalan közegben is akadnak, akik egy új gyermekintézmény, a bölcsőde meghonosítására szövetkeznek! Az életre voksolnak, ugyanúgy, amint azt 1849. augusztus 1-jén Brunszvik Teréz is tette: már az osztrák és orosz katonák csizmái tapodták Pest-Buda utcáit, amikor a Tabánban magánóvoda nyílt, általa „buzdítva és segélyezve”. Utána két évig a nem kerül sor újabb alapításra, 1852-ben viszont három új óvodát nyitottak. Az első bölcsőde felállítására szintén ekkor kerül sor.

1852 elején a pesti Kalap utca 1. számú bérházban lázas munka folyik: mesteremberek tüsténkednek az egyik földszinti lakás átalakításán. Gyakori látogatójuk a házban lakó orvosdoktor, Tormay, akihez időről-időre mások (hölgyek és urak, köztük egy tisztelendő atya) is csatlakoznak, s olykor élénken vitáznak.

Így virradt fel a nagy nap reggele, amikor is ama Kalap utcában tömeg verődött össze. „A ház körül özönlött nép érzelme... harsogó éljenekben tört ki, és kegyeletének jeles bizonyítványait adá”, amikor díszes kísérettel megjelent a 27 éves Hildegarde főhercegasszony - meséli a szemtanú, Majer István. Az előkelő hölgyek közül Forrayné Brunszvik Júlia grófnő hiányzott. (Bécsben ápolta a nagybeteg fiát.) Viszont Klio, a történelem műzsjája láthatatlanul bár, de bizonyosan jelen volt...

*„Egész élete csendes és szelíd volt,
mint az oltár lámpája...”
Novák Lajos*

Majer István, a magyar bölcsődék atyja

Az első hazai bölcsődét és a fenntartására hivatott egyesületet egy köztisztviselőben álló férfiúi triumvirátus hívta életre. Minden elismerésünk Rozmanith Antal tanácsosé és Tormay Istváné, Pest főorvosáé (ez utóbbi már az első óvodák megszületésénél is jelen volt), akik e nemes ügyet tekintélyükkel és ügybuzgóságukkal támogatták, az akció ‘lelke és motorja’ azonban minden kétséget kizárólag a katolikus pap, Majer István volt - ehelyütt tehát elsősorban őt szeretnénk bemutatni.

Majer István, Kluch József nyitrai püspök udvari tisztjének a fia 1813-ban született Mocsonokon (Nyitra megye). A püspök támogatását élvezve Érsekújvárott, majd az egri gimnáziumban tanult. 1828-ban, amikor Brunszvik Teréz az első óvodáját alapította, ő éppen az esztergomi főegyházmegye papnövendékei sorába nyert felvételt. Nagyszombatban teológiai és bölcséleti tanulmányokat végzett. Mivel fiatal kora miatt várnia kellett a pappá szentelésére, két évig Pesten a báró Sennyey családnál nevelősködött.

1836-ban pappá szentelték. Papi pályája a muzslai segédlelkészségtől egyre magasabbra ívelt. (Címzetes püspök, pápai prelátus, érseki helynök, esztergomi nagyprépost – áll a nekrológiájában.) Pályájának jellemzője még, hogy szinte kezdettől fogva összefonódott a neveléssel, s azon belül is elsősorban a népneveléssel. „Jézus a nép iránt különös gondnal és előszeretettel viseltetett; ezen példa vonzott engem a néphez” – mesélte. Másutt pedig: „Tanulni és tanítani kedves dolgom lőn; tanulni, hogy taníthassak, tanítani, hogy üdvözítsek és így üdvözüljek.”

„Engemet az isteni Gondviselés népnevelővé rendelt” – mondta ki végül. Ennek felismeréséhez nem kis részben azok az évek segítették hozzá, amelyeket 1842-től az esztergomi

mesterképzőben tanárként eltöltött. E tanodában népnevelőket, elemi iskolai tanítókat, kántorokat és falusi jegyzőket képeztek. István atya ekkor írta meg a Népneveléstan című kiváló kötetét (1844), amely a maga nemében az első volt Magyarországon.

Könyvében felteszi a kérdést: „Mit téssen az embert nevelni?” A válasza: „az emberben rejlő tehetségeket bizonyos józan elv és rendszabályok szerint megóvni, célszerűleg kifejteni és tökéletesíteni; vagyis őt a maga tehetetlenségéből oly állapotba átvezetni, melyben körülményeihez képest földi és mennyei boldogságához s embertársainak, jelesen hazájának boldogításához, s így Isten országa gyarapításához, azaz rendeltetése céljához járulhasson.”

„A közboldogságot a népnevelés szüli...” A kórház, az egyesület „javít az ember állapotán”, a nevelés viszont „magát az embert javítja és nemesíti” – fejtegeti. „A népnevelő valóan Istentől rendeltetett őrangyala a népnek”. A nép nevelőjét áthatja a keresztény szeretet, „a fáradhatatlan türelem ékesíti”, emellett „vidáman komoly, eljárásaiban feddhetetlen, alapos, s lehetőségig tökéletes ismeretekkel s ügyes tapintattal bír” – írja. Ilyen népnevelő lett ő maga is, akit a Teremtő a fenti hivatást gyakorlásához szükséges karizmákkal (bölcsség, szervezés, lelkesítés stb.) bőséggel megáldott.

Majer Istvánt 1848 nyarán az első egyetemes magyar tanítógyűlés jegyzőjévé választotta. Az esztergomi honvédápoló társulat felállításában is közreműködött, a szabadságharcban azonban nem vett részt. 1849-ben a felsőbb neveléstan helyettes tanára lett a pesti egyetemen, 1850 első felében pedig a Katholikus Néplapot szerkesztette. Az év végén ő lett az igazgatója Pest városa összes nyilvános elemi és magániskolájának; ezeket (egyik méltatója szerint) „folyton tiszta hazafias szellemben” irányította. Nevéhez fűződnek: tanítói könyvtár létrehozása, vasárnapi iskolák szervezése, a tornatanítás szorgalmazása, a hitoktatás reformja stb.

Mindemellett élete végéig hihetetlenül kiterjedt szakírói tevékenységet folytatott. Önálló kiadványainak száma meghaladja az ötvenet, a hírlapok és folyóiratok hasábjain megjelent

munkáinak pedig se szeri, se száma. Első cikkét 1834-ben közzétették. Aligha volt hazai lap, amely írásaiból ne tudott volna legalább egyet felmutatni.

A magyar képezdék reformja (1848), Milyen legyen a néptanoda? (1858) Néptanodai helyesírás és fogalmazás tanításáról (1871) – íme néhány a pedagógiai munkái közül. Számos egyházi témájú kiadványt is közreadott; ilyenek pl. a Liturgika (1847), Népszerű egyházi beszédek az év minden napjára (1849-1851), Szent keresztút (1858), Miképp intéztessék a növendék papok képeztetése (1859) stb.

Majer atya, az „Isten kegyelméből való népnevelő” kiváltképp „méhszorgalmú” volt az egyszerű népnek szánt művek tekintetében. „Röviden és lehetőségig népszerűleg kell írnom, különben célt tévesztek” – írja. „István bácsit” (ahogyan magát nevezte) a minden irányú segítség szándéka motiválta, amikor sorra adta nyomdába munkáit. A címek magukért beszélnek: István bácsi, a családapa és okos gazda, A regélő István bácsi, Egészségtan a nép számára, Arany tanácsok szolgálók... és más nőcselédek számára, Ügyes Mari, a kis konyhakertésznő, A jó kenyérsütés mestersége stb. Az István Bácsi Naptára című népszerű kalendáriumnak is évtizedekig volt a munkatársa.

Saját bevallása szerint Majer István egyik kedvenc témája: a leányok, mint leendő édesanyák nevelése. Az óvodaügy is foglalkoztatja. Brunszvik Terézről szóló cikkében (István Bácsi Naptára, 1873) meleg szavakkal méltatja „az alapnevelők anyját”, a kisdédóvás üdvös eszméjének „Magyarországban megpendítőjét és életbe léptetőjét”, akit „a nevelési alapeszme körüli fáradhatatlan munkássága a legnagyobb honleányok közé emelt”.

Majer atya tollából egyesületi jelentések és alapszabályok is szép számmal megjelentek. Az emberek közötti hídverés és a nemes célok jegyében történő összefogás szándéka motiválták, amikor Esztergomban, ahol évtizedekig élt, számos egyesületben (jótekonyság-nőegylet, irodalmi egylet, sérült harcosokat segélyező egylet, óvodai egylet) tevékenykedett.

„Itt vagy te még a régiek közül, Az ifjú sarjak nyájas oktatója

S nagy néptömeg jó István Bácsija!” – köszöntötte őt 1886-ban, fél évszázados írói jubileumán az István Bácsi Naptárának szerkesztője. Munkás élete során elismerésekben is volt része. Esztergomban díszpolgárrá választották, a pesti egyetemen „tiszteltbeli hittudor” lett, a főrendiház felvette örökös tagjai sorába. Majer István atya nyolcvan évet élt. 1893. november 21-én hunyt el Esztergomban.

1845. augusztus 14-én a Religio és Nevelés című katolikus szaklap a következőkről tudósít:

„Franciaországban olly csecsemők’ elfogadása- és ápolására, kiknek szüléik kenyérkeresés végett, a’ háztól egész nap távol vannak, ‘s kik e’ miatt kisdedeiket sokszor szobáikba bezárni, vagy valamivel nagyobb, de szinte magukkal tehetetlen testvéreik’ gondviselésére bízni kénytelenítettnek, ‘crèches’ nevezetűt viselő menedékhelyek állíttatnak föl; hol a’ csecsemők’ nap közben letéttnek, ‘s így ama’ borzasztó sors ellen, hogy sertések- és macskáktól megmarassanak, vagy egyéb szerencsétlenségnek legyenek kitéve, biztosíttatnak. A kisdedóvó intézeteknek idáig kiterjesztése csak üdvös lehet, és az ily intézetek minél nagyobb elterjesztése kívánatos...”

Íme az egyik első, ha nem a legelső pesti tudósítás arról az újszerű „menedékhelyről”, amelyet mi bölcsődének nevezünk. A fenti hír bizonyára Majer Istvánhoz is eljutott, sőt: szerintünk ő tette közzé, az idő tájt tudniillik már kapcsolatban állt a Religio és Nevelés szerkesztőségével. Ennek ellenére csak 1851-ben lépett a tettek mezejére.

Legelőször is alaposan áttanulmányozta a téma külföldi irodalmát, s ennek alapján írta meg „A bölcsöde” című értekezését. (Irodalomjegyzékében tíz francia, két olasz, egy angol és két osztrák kiadású könyv és a Bulletin des Crèches című francia szaklap szerepel.) Így lett a bölcsödeügy első hazai szakértője.

Tanulmányát, amely a Családi Lapok 1852. évi első száma közölt, a bölcsödét életre hívó franciaországi viszonyok ismertetésével kezdi. Mint mondja, a civilizált világban a

társadalom kötelékei sehol sem lazultak fel annyira, mint Franciaországban, kivált mióta a vallást az iskolákból száműzték. Ezért „az önkárán okult nép buzgón karolta föl” a bölcsődék ügyét, amelyre a katolikus F. Marbeau által szólíttatott fel. Az intézet üdvös voltát a kormány is belátta, s a belügyminiszter utasította a megyefőnököket az ügy támogatására. Az eredmény: 400-nál is több bölcsőde felállítása.

Az új intézmény Párizsból indult el hódító útjára: 1846-ban megjelent Brüsszelben, 1849-ben Koppenhágában és Bécsben, 1850-ben Londonban és Milánóban, 1851-ben pedig német földön. Ausztriában 1852-ig 8 bölcsődét nyitottak, s ezek „a munkás néposztályra igen jótékonyan hatnak.” Most tehát Pesten a sor...

„Jézus tanította meg az emberiséget jót tenni Isten kedvéért, szeretetből, célszerűn, mindig egész erőnkéből” – írja Majer István, majd pedig szemlét tart az ez irányú hazai intézetek felett. „A városi tanács az elaggott szegényeknek ápolóházakat létesített; a betegeknek a Szent Rókus Kórházat, a közoktatásra többféle iskolát nyitott”. „A nemes szívű lakosság áldozataiból árvaház, gyermekkórház és óvodák létesítettek”; „az országos részvét a vakok neveldejét alkotta”, a jótékony nőegylet pedig „főleg a házi szegények könnyeit apasztja”. A szegény kisgyermekekre azonban kevés gond fordítottatik; nem véletlen, hogy „száz közül mintegy 70 gyermekecske élte hajnalában az örökkévalóságra költözik.”

Majer atya a helyzet javítására „bölcs gyógyszereket” kínál. Ezek: a népnevelés („a nép magzatainak zsenge korától való célszerű képezése, ápolása”), a házasulandók bevezetése a csecsemőgondozás és nevelés rejtelmeibe, valamint a nőnevelés, hiszen „csak istenfélő, lelkiismeretes édesanyák fogják az új nemzedék testi épségét és erkölcsi újjászületését eszközölhetni”. Mindezt akár Brunszvik Teréz is írhatta volna!

Majer István hangsúlyozza: „Mi a családi boldogságtól várjuk a közboldogságnak felvirulását”. A bölcsőde és az óvoda tehát csak „célszerű pótlék”. A „szűkkeblűek és szűkmarkúak” ugyan a bölcsődében „az anyai kötelék tágulását sejtik”; de lehet-e ott erről beszélni, „hol a szigorú kénytelenség azt teljesen szétszaggatta?”

A bölcsődéről szóló első magyar nyelvű értekezés megalkotása, a népszerűsítő szórólap és az első évi jelentés összeállítása is Majer István nevéhez fűződik. Ő a magyar bölcsődeügy első szaktekintélye, a hazai bölcsődék atyja, akit a párizsi és bécsi bölcsődei egyesületek is tiszteletbeli tagjaik sorába választottak.

Úttörő voltánál fogva őt a hazai bölcsődék Brunszvik Terézének nevezhetjük. Míg azonban Teréz élete végéig az óvodaügy apostola maradt, Majer atyánál a bölcsőde magyar földbe plántálása egy volt feladatainak sorában. Ő tehát, miután a bölcsőde életképességét megtapasztalta, egy év után átadta helyét Forray grófnénak és csendben tovább lépett...

Az Első Pesti Bölcsőde-egylet azonban nem feledkezett meg alapítójáról. Arcképe a bölcsőde falán függött. Elhunytá után néhány hónappal, 1894. május 10-én gyászünnepélyt rendeztek a tiszteletére. Novák Lajos atya, aki akkor már 25 éve volt az egylet helyettes igazgatója, emlékbeszédében elmondta, hogy Majer István, látván a nép erkölcsi hanyatlását, célul tűzte ki: a hit által a nép szellemét regenerálni, a szeretet által pedig anyagi helyzetén segíteni. És a bölcsődében ennek egyik hathatós eszközét látta...

Országos Széchényi Könyvtár

„Kell, hogy a keresztény szeretet a tehetetlen csecsemőt is védszárnyai alá karolja”
Majer István, 1853.

A Kalap utcai bölcsőde felállítása és első esztendeje

Az 1853-as év elején egy csinos küllemű, jól szerkesztett, 32 oldalas füzet hagyta el Emich Gusztáv pesti könyvnyomdáját. „Első évi jelentés az első pesti bölcsődéről” – áll a címlapon.

A borító hátoldalát egy keretbe foglalt metszet díszíti, amely a hajdanvolt bölcsőde helyiségebe enged bepillantást. A képen, amely a 150 év előtti idők hangulatát őrzi, nem nehéz felfedezni a három intézet alapító urat, akik közül a középső Majer István atya. Láthatók még a fő- és alápolónő (nevüket sajnós, nem tudjuk), néhány gyermek és a főbb berendezési tárgyak (baldachinos ágyacskák, járóka, pelenkázó asztal stb.)

Milyen társadalmi szükséglet hívta életre a bölcsődéket? E kérdésre Majer István, a fenti kiadvány szerzője így felel:

„Európa nagyobb városaiban a munkások osztályának megszaporodása által a nyomor szembetűnőleg terjedni kezdván, a lelkes emberbarátok különféle egyletek és intézetek által a köznyomornak útját állni, s így a társadalmi bajokat keresztény részvétellel enyhíteni buzgólkodtak.

Többi közt Párizsban Marbeau F. 1844-ben azon nemes szempontból, hogy a munkásnők, gyermekeiket biztos kezekre hagyhatván, napi foglalkozások által családjok jólétét szabadon munkálhassák”, bölcsődét nyitott. Az ügyet a kormány is felkarolta, s „védszárnyai alatt” Párizsban 14, Franciaország egyéb városaiban pedig 400-nál több ilyen intézet alakult, s „számos bölcsődék nyitattak, melyek sok szegény ártatlan kisdedit ápolván, roppant számú munkáskezet feloldottak, s ekként a közgazdászatra szintűgy, mint a társadalmi jólétre igen jótékonyan hatottak.”

Majer István leírja azt is, hogy a fenti példája nyomán és

„szívben, lélekben megegyezve” miként szánják rá magukat Tormay Károllyal, Pest városának igazgató főorvosával és a cselédek képviselő Rozmanith Antal községtanáccsal, hogy „óvóintézetet” állítsanak fel a szegény napszámosok csecsemői részére.

Figyelmük középpontjában az ártatlan kisgyermek állnak, akik „szép rendeltetésükre alkalmatlanokká”, a társadalomnak pedig terhére válnak, ha már csecsemőkorban testben „megromolnak”, elnyomorodnak vagy „a kényszerült elhagyottság miatt a halál martalékává” lesznek. Mert mit csinál apró csecsemőivel a „szegény mesteremberek, gyári munkások és napszámosok” családja, ha az anya is kénytelen elmenni dolgozni? Vagy magukkal viszik, s akkor kiteszik kisdedeiket az időjárás viszontagságainak és a zajoknak, vagy naphosszat elzárva tartják őket „egészségtelen lakaikban, sokszor földalatti setét és bűzös pincékben...”

„A munkás néposztály csecsemői” tehát a legelhagyatottabbak. Majer Istvánék 1851 nyarán ezért is döntenek úgy, hogy keresztényi szeretetből, valamint a humanitás és a „közbiztonság” (népnevelés, közegészségügy) törvényeinek hódolva megkísérlik „a bölcsődének egyleti útoni megalakítását”.

Megszerezték „a társulat alkotásához szükséges biztosítékokat”, s az elnyert „felsőbb engedély mellett” 1851. augusztus 1-jén a nagyközönséget hírlapok útján szólították meg. „A szívélyes vállalaton – meséli Majer - Isten áldása mutatkozott, mert minden oldalról a legszebb részvét jelentkezett.”

A szervezkedő három férfiú azonban tudván tudta, hogy nemcsak pénzre, hanem neves és befolyásos pártfogóra is szert kell tenniük, akit a hatalom is elfogad. Így esett a választásuk Albrecht főherceg feleségére, Hildagarde-ra, tudván, hogy ő már egy bécsi bölcsőde felett is védnökséget vállalt. Igenlő válaszát elnyerve az ügy „oda ért”, hogy 1851. december 1-jén leteheték a városi tanács asztalára a létesítendő bölcsőde alapszabály tervezetét, amelyet a Helytartóság 1852. március 8-án jóvá is hagyott.

„Ezalatt – folytatja tovább elbeszélését Majer István – a

belvárosi Kalap utca 1.sz. alatti házban földszinti alkalmas szállást fogadni, azt kellően felszerelni, ruhatárral ellátni, ápolónét betanítani, s a szükséges kiadások fedezésére alapot gyűjteni fő törekvésünk vala.” A gyakorlati teendők terén kiváltképp Rozmanith tanácsos jeleskedett. Sikerült megnyerniük Fromm Pál orvosdoktor, aki „minden díj nélkül naponként orvosi felügyeletre” ajánlkozott.

A megnyitás előtt álló intézetről a lapok útján és a templomi szószékekről tájékoztatták az érintetteket. A bölcsőde hasznát ismertető cikkeket és szórólapokat magyarul is, németül is kinyomtatták. Áprilisban aztán a csecsemők felvétele is kezdetét vett. Az ünnepélyes megnyitóra április 21-én Hildegard főhercegnő jelenlétében került sor. Július 9-én Scitovszky János hercegprímás kereste fel a bölcsődét, és arra áldását adta.

Az idézett évi jelentés füzet a bölcsőde alapszabályai is tartalmazza. Eszerint az intézménynek „kettős célja vagyon”: 1./ A rászoruló szegény anyákat keresztény szeretettel gyámolítani, s lehetővé tenni számukra, „hogynapi kereset után láthassanak.” 2./ A szegény elhagyatott kisdedeket felügyelet és ápolás révén megóvni azoktól a „fogyatkozásoktól”, szenvedésektől és betegségektől, amelyek gyakran a halálukat okozták.

A fenti szabályzat szerint a bölcsődei felvétel feltételei: 1./ az anya szegény és erkölcsös volta (erről plébánosától vagy a hatóságtól bizonyítványt kell hoznia); 2./ a gyermeknek 14 naposnál idősebbnek és 2 évesnél fiatalabbnak kell lennie; 3./ oltási bizonyítvány; 4./ a napidíj befizetése (1 éves korig 2, 1 éves kor felett 1 garas). 5./ A napra szükséges „alkendőcskét” (pelenkát) az anya biztosítja. 6./ Ha a csecsemő még szopik, az anya köteles délből eljönni és megszoptatni. Az intézet belső életéről az alapszabály „Gondviselés és ápolás”, a Házi rendtartás” és a „Bánásmód” c. fejezetei rendelkeznek.

Az alapszabály szerint „a bölcsőde felsőbb helyen jóváhagyott társulat által kormányoztatik.” Ennek élén „egy közgyűlés megkeresésére magát felajánlott tekintélyes főszemély mint

pártfogónő leend”, akinek az igazgató bizottság elnöke időről-időre részletes jelentéssel tartozik. A társulat tagjait a 35 pft-ot felajánló alapító tagok és a 10 pft-ot adományozó pártoló tagok alkotják, akik évenként „egy cs. kir. rendőrbiztos jelenlétében [!] közgyűlést tartanak”, átnézik a számadásokat, igazgatói bizottságot választanak és a bölcsődei ügyek javításáról gondoskodnak.

„Korunk magasztalására semmit sem hozhatunk fel oly méltán, mint a szenvedő emberiség javára tett intézményeket...” Így kezdődik a Vasárnapi Újság című rangos hetilap 1856. augusztus 17-én „A szenvedők és a nemtő” címmel közzétett írása. Ennek melléklete: Hildegarde főhercegnő díszes keretbe foglalt mellképe, amely alatt a „Pesti bölcsőde” feliratú kis rajz is helyet kapott. (Ugyanezt a képet 1856-ban pl. a pesti Sonntags-Zeitung is közreadta.)

A bölcsőde védasszonya – az első évi jelentés szerint – arra kötelezte el magát, hogy az intézetet évről-évre 150 pengőforinttal támogatja. A bölcsődére adakozók jegyzékében olvashatjuk, hogy a főhercegnő Pestre való „szerencsés megérkezése emlékeül” a városi tanács egyszeri adományként 608 folyósított. A szóban forgó lista élén a kormányzó neve áll. Albrecht főherceg, miközben vaspálcáját suhogtatva kegyetlen ítéletek egész sora alá kanyarítja oda a nevét, a másik kezével jótékony célokra adakozik. (Haynau sem tette másként: 1849 végén a hadjáratból megmaradt tízezer forinttal alapítványt hozott létre fele-fele részben a megrokkant császári katonák és honvédek javára...) Albrecht nem nyíltan, hanem a „főherceg rendeletére egy névtelennek jótékony célra szentelt adományából” kitétel mögé bújva juttatott a bölcsődének 300 pengőforintot.

„A cs. kir. kormánytanácsnok és rendőrigazgató kezeiből egy névtelen részéről” tett 300 forintos adomány, valamint a Schatz cs.k. csendőr főhadnagytól származó 9 forint szintén az elnyomó hatalom köreiből származott. Az önkényuralom levegője tehát az első bölcsődét letagadhatatlanul körülölelte...

A „kegyes adományok” jegyzékéből az is kiderül, hogy kik

adakoztak, azaz milyen társadalmi bázisa volt a bölcsődének.

A lista szerint kevesen kötelezték el magukat több esztendőre. 50-50 pengőforinttal közéjük tartoztak Forrayné Brunszvik Júlia grófnő és leánya, gróf Nádasdy Lipótné. Az egyszeri adakozók soraiból hárman adtak 100 forintot, köztük Bohusné Szögyény Antónia, a kiváló magyar nagyasszony, Brunszvik Teréz barátnője. Teréz grófnő ez idő szerint keveset jegyzett fel a naplójába, így sajnos, arra sincs adatunk, hogy miként fogadta a bölcsőde megjelenését. Ez idő szerint az ő pénzügyi helyzete nemigen engedte meg, hogy adakozzon. A jegyzékben szerepel azonban egy „név nélküli asszonyság” 5 pft-tal és további 40 pft a „név nélkül, Isten nevében!” megjegyzés kíséretében; e bejegyzések mögött akár ő is meghúzódhat...

Visszatérve az adakozók jegyzékéhez, megállapíthatjuk, hogy azon nők és a férfiak fele-fele arányban szerepelnek. Ez utóbbiak közül megemlíthető például a bencés szerzetes egyetemi tanár, tudós Jedlik Ányos. A listán vannak más egyházi személyek is (a hercegprímástól a tábori lelkészig), és vannak orvosok (Lumnitzer Sándor, Fromm Pál), pedagógusok (tanár, iskolaigazgató), van tanodatulajdonos, hites ügyvéd, író, kereskedő, boltos. A kávéosok 71 forintot adakoztak. Számos pesti céh (cukrász, lakatos, sapkás, selyemfestő, szíjártó, takács) adott 2-5 forintot. A Katholikus Néplap Győr környéki olvasói is gyűjtést szerveztek a bölcsődére. E célra Morelli Ferenc karnagy a Széchenyi-ligetben rendezett zeneestély jövedelmét (335 Ft) ajánlotta fel. Egy másik jótékony koncert 152 forintot hozott. A lista végén olvasható, hogy „a bölcsőde perselyből” 14 pengőforint és 6 krajcár gyűlt össze; ez az intézetbe látogató vendégektől származott. A szülők által fizetett napidíjak együttes összege 38 forint 44 krajcárt tett ki.

A természetbeli adományok külön csoportját a gyermekruhák alkotják, amelyek zöme nőnevelő intézetekből (angolkisasszonyok, magánintézetek) került ki. Ugyanitt szerepel a könyvkiadó Heckenast Gusztáv neve is, aki 100 darab ruhát adott.

A „különféle adományozások” tarka kavalkádjában szerepel asztal, „jártató” (értsd: járóka), víztartó kád, tányér, billikom,

evőeszköz, kelme, váson, pokróc, lepedő, lámpa, gyertya, szappan, gyógyszer, élelmiszer (süvegcsukor, árpakása, rizs, csokoládé) stb. Ugyanitt tüntették fel a jótékony estek szereplőinek a nevét (Hollósy Kornélia, a karigazgató Doppler Károly stb.) és azokét a mesterekét is, akik ingyenmunkát (címfestő, asztalos, bádigos stb.), ellenszolgáltatás nélküli hangversenytermet (az Európa Szálló bérlője), vagy pl. nyomtatványt ajánlottak fel. Ebből a jegyzékből derül ki az is, hogy a „bölcshódét ábrázoló fametszvény” a „Jó és olcsó könyvkiadó társulat” felajánlása volt.

A pesti bölcshóde első évi jelentése (tekintve, hogy a bölcshóde április 21-én nyílt meg), alig több mint nyolc hónapot ölel fel. A füzet legvégén ott látható a bevételek és kiadások összesítése. Eszerint a teljes bevétel 4753 forint volt, amelyből 3200 forintot tőkésítettek. A fennmaradó 1553 pengőforint terhére fizették ki a házbért (350 Ft), a tüzfát (98 Ft), az ápolónőt és a cselédet (107 Ft), a felszerelési, ápolási, nyomda- és irodai kiadásokat (ez a legnagyobb tétel: 577 Ft), s további 37 forintot költöttek a rendkívüli kiadásokra. Ilyeténképpen az évet 384 pengőforint megtakarítással zárták.

Majer István elbeszélése szerint a bölcshóde megnyitása után „a szegény nép nagy buzgalommal kezdé beadni gyermekeit.” Nagy létszámra azonban ne gondoljunk! Az első évben 38 gyermeket íráttak be, akik mindösszesen 1142 napot töltöttek a bölcshódeben. Egyazon napon tíznél többen nem voltak, s az is megesett, hogy csupán egy csecsemőt adtak be.

„Ezen ingatag látogatásnak” az okai között Majer István megemlíti azt a szülői óhajt, miszerint amikor csak tehetik, „kedves magzataikra” ők kívánnak gondot viselni. És szeretik megspórolni azt a 2 krajcárt is, amennyibe egy napi bölcshódei ápolás kerül. Eddig kilenc gyermek kapott himlőoltást, amit az intézet alapszabálya megkívánna, a szülők azonban az oltással szemben előítélettel viseltetnek.

A bölcshódés gyermekek társadalmi helyzetének jellemzője, hogy apáik között a legnagyobb számban (13) napszámosok

fordultak elő. Emellett volt 4 kőműves legény, 3-3 katona, szabó és tímár legény, 2 varga legény, továbbá 1-1 utcaseprő, levélhordó, házaló, kártyafestő, kocsis, kapus, gőzhajó munkás, „városdrabantja”, mészáros- és kovács legény.

Az intézet Kalap utcai elhelyezését Majer atya jónak ítéli, mivel a legtöbb munkás a külső kerületekből erre, a belváros felé tart. Ha majd igény mutatkozik rá, a bizottság örömmel fogja hatáskörét a népes külvárosokra is kiterjeszteni. Itt azonban a bizottsági tagok és a „nemes szívű asszonyságok” a gyermekeket jól szemmel tudják tartani. 1852-ben egyébként a bölcsőde 141 látogatót („ügybarátot”) fogadott. A főhercegnő négyszer járt ott.

Az évi jelentés a bölcsőde leltárát is magában foglalja. Ez azért is érdekes számunkra, mivel a berendezési tárgyak, használati eszközök, ruhák listája támpontokat nyújt a 150 év előtti csecsemőápolás mikéntjéről, a gyermekek ruházatáról, táplálásukról stb. „Tartózkodási szobájukban” összesen 13 vaságy állt a hozzájuk tartozó kellékekkel. Két „lágyfa szekrény asztaltáblával” – ezek a pelenkázó asztalok. Volt egy járószek, 4 párnázott szék és egy mosdó asztal; a falon „falóra”, „hévmérő”, feszület, továbbá képek Albrecht főhercegről és feleségéről.

Volt külön egy „öltözési és fürdő szoba”, amelyben „a fa állomások” (állványok) szolgáltak a ruhaszáritásra. Itt került még leltárba 12 agyag levestál, 10 ivópohár, 12-12 cin tányér és cinbillikom, vízkorsó, kávéörlő, ruhakosár, és egy ágy a cselédnek. A konyhában „herbaté-szűrőt”, teknőt, fazekakat stb., sőt 4 éjjeliedényt is jegyzékbe vettek. A „Fehér ruha és öltözetneműek” rovatban szerepelnek: törülközők, ágyruhák, köpenyek, szoknyácskák, öltözetek, kötött és hímzett főkötők, hálósipkák, nyakkendők, harisnyák, cipők, kendők, szalagok 66 alkendő (pelenka, ugyanaz flanelből: 13) és így tovább.

Az óvodáskor előtti kisdedóvás intézetének jelképes bölcsője, mint említettük, Párizsban ringott. „A 'crèches' nevezetet viselő menedékhelyek a nevüket – franciául: crèche [ejtsd: kres, a szerk.]

– Majer atya szerint „Krisztus urunk jászoláról” kölcsönözték. Angliában a ‘nursery school’ terjedt el. A német szakirodalom a Krippe (bölcső, jászol) mellett a ‘Säuglings-Bewahranstalt’ (csecsemő védintézet?) elnevezést használja, amelyek a mi német nyelvű lapjaink is átvesznek.

A ‘bölcsőde’ az ótörök eredetű ‘bölcső’ szavunk óvoda, zenede stb. mintájára alkotott, -de képzős alakja, amelyet Majer Istvánnál kezdettől fogva használ. Vannak, akik a ‘bölcsőház’ elnevezést részesítik előnyben. Forray grófnőnél viszont se az egyikkel, se a másikkal nem találkoztunk. Nála „a szopó gyerekek intézete”, a ‘Kripp’, a ‘cres’, és ‘a kisgyermekes intézete’ fordulnak elő.

Forrayné Brunszvik Júlia neve, mint említettük, már az első adakozók listáján ott szerepel, szomorú kötelezettségei (fia betegsége, majd halála) miatt azonban csak a második évben kezdett a bölcsőde ügyében tevékenykedni. 1853. április 21-én, az intézmény első születésnapján választmányi ülésre került sor, amikor is Majer István lemondott elnöki tisztéről. Helyébe az összegyűlt közfelkiáltással Forray grófnőt választották meg, aki a megbízatást elfogadta.

A június 19-én tartott gyűlésen már ő elnökölt. A jelenlévők között voltak még: Rozmanith Antal bölcsőde igazgató, Majer István, Fromm Pál, az intézet orvosa, a „gyógyszerárus” Jármay Gusztáv mint pénztárnok, Sujánszky Antal titoknok, Aigner Miklós városi tanácsnok, Szántófy Antal prépost és Fleischl Dávid nagykereskedő, továbbá azok a hölgyek, akik a bölcsődében fél-fél nap ügyeletet vállaltak.

Ekkor választotta az egyesület tiszteletbeli tagjai sorába a párizsi és a bécsi bölcsődék két vezéregyéniségét, F. Marbeau és Helm Károly urakat, akik a pesti intézet iránt eddig is nagy rokonszenvet tanúsítottak. Rozmanith kérte, hogy a bölcsődében „az ágyacskák száma hattal szaporíttassék meg”, Majer István pedig a Bulletin des Crèches című francia bölcsődei szaklap előfizetését indítványozta; mindkét javaslatot elfogadták. Utána felolvasták Baja városának levelét, miszerint „a magas minisztérium felhívására” (!) ők is

szeretnének bölcsődét nyitni; ezért a pesti „példányintézet szervezete és állapotja felől” tudósítást kérnek. (Ezt minden bizonnyal meg is kapták, az azonban több mint kérdéses, hogy akkor Baján meg is nyílt a tervezett bölcsőde...)

Teltek, múltak a hetek, a hónapok a Kalap utcai bölcsőde felett. Néhány év után, amikor a gyermeklétszám elérte a százat, a bölcsőde a Kerepesi (ma: Rákóczi) úton lévő Beleznay-házba költözött. 1857-ben már fióként felállítására is gondolhattak a Terézvárosban, amelyet az irgalmas nővérek gondjaira bízta. Az egyesület 1860-ban anyagi okok miatt a régi bölcsődét a fióként felállítására is gondolhattak a Terézvárosban, amelyet az irgalmas nővérek gondjaira bízta. Az egyesület 1860-ban anyagi okok miatt a régi bölcsődét a fióként felállítására is gondolhattak a Terézvárosban, amelyet az irgalmas nővérek gondjaira bízta.

A Kalap utcai intézet jogutódjának tekinthető bölcsőde utóbb az V. kerületbe költözött, majd pedig megszűnt. Pest azonban akkor már nem maradt bölcsőde nélkül. Időközben ugyanis felvirágzott az 1869-ben nyitott, második pesti bölcsőde; ez az intézet 1877-ben vette birtokba azt a Nagytemplom utcai épületet, amelyet Ybl Miklós kifejezetten bölcsődei célokra tervezett. Mindez azonban már egy másik történet...

Országos Széchényi Könyvtár

ELSŐ ÉVI JELENTÉS

AZ ELSŐ PESTI

BÖLCSÖDÉRŐL.

PESTEN,

EMICH GUSZTÁV KÖNYVNYOMDÁJA.

1853. *

*„Brunszzvikok, oh magas lelkű Brunszzvikok!
Az önök szíve óhajtja a jót; az önök
szíve fenndobog hazáért és emberiségért!”
Heinrich Pestalozzi*

Forrayné Brunszzvik Júlia grófnő emlékezete

A német (braunschweigi) eredetű Brunszzvikok családfáját több ismert és még több kevésbé ismert, de mindenképpen figyelemre méltó női családtag neve ékesíti. A família martonvásári ágán a legkiemelkedőbb Brunszzvik Teréz (1775-1861), a kisdédovási és nevelés (óvodai nevelés, nőnevelés, népnevelés, nemzetnevelés) apostola, Közép-Európa első (budai) óvodájának megalapítója. Testvére, Jozefin mint Beethoven „Egyedüli Kedvese” került a zenetörténet lapjaira.

Teréz fiatalabb húgának, Karolinának a lánya volt Teleki Blanka (1806-1862), aki mai is népszerűségnek örvend, mint a nemzeti nőnevelés úttörője, és mint „a kufsteini mártír”, akit helytállásáért az osztrák önkényuralom tíz év várfogságra ítél. Testvére, Emma, a francia író-történész de Gérando Ágost felesége ifjúsági íróként, leánya, de Gérando Antonina pedig mint műfordító és a kolozsvári Felsőbb Leányiskola igazgatója ismert.

Jeles hölgyeket a Brunszzvikok alsókorompai ága is fel tud mutatni. Brunszzvik József gróf felesége, Majthényi Annamária, leánya Júlia (Forrayné) és az ő leánya, a 'másik Júlia' (Nádasdyné) annak idején Pest-Budán legalább olyan ismertek és elismertek voltak, mint Teréz vagy Blanka; ők mindhárman a jótékony nőegyleti munkában és az ezzel kapcsolatos intézmények (kórház, óvoda, női börtön, bölcsőde) alapításában, továbbá a reformkori irodalmi és művészeti élet támogatóiként jeleskedtek.

Brunszvik Júlia Teréz nagybátyjának, Józsefnek volt a leánya, aki a közhivatalnoki pályán a családtagok közül a legmagasabbra jutott: két évtizeden át volt főispán és tárnokmester, majd pedig elnyerte a nádor utáni legmagasabb közjogi méltóság, az

országbíró tisztét. „Nem tsak mi magunkért születünk, eredeti lételünkön hazánk, szüleink, s barátink osztoznak” – állnak Verseghy sorai a Bunszvik grófot ábrázoló festményen, amelyet kisebbik leánya, Henriette festett; ez volt élete mottója.

Méltó párja lett kesselkeői Majthényi Annamária (1764-1851). Őt egy koldus pár tartott keresztvíz alá, hogy „nagyságát ne a bölcső vakító fényétől, hanem az alázatosság bölcsességétől s a betlehemi jászoltól kölcsönözze”. Ezt Majer atyától tudjuk. Jól ismerte Forrayné anyját, aki „valódi keresztény ösanyaképpen, az életszentség és jótékonyság kitűnő példajaképpen tündöklött.”

Brunszvik Józsefék házasságát négy gyermekkel áldotta meg a Teremtő. Júlia 1786-ban született. Egyik húga kicsi korban meghalt, a másik, Henriette (1789-1857) Chotek Hermann grófnak lett a felesége. Fivérük, Ágost (1788-1825) Rómában teljesített diplomáciai szolgálatot, amikor meggyilkolták; vele a korompai Brunszvik ág férfi vonalon kihalt.

Júlia gyermekkorának helyszínei közül meghatározó volt Alsókorompa. Felvidéki és bácskai birtokaik lehetővé tették apja számára a hivatalaihoz méltó életvitelt. Bátyjának (Teréz apjának) halála után ő lett a kiterjedt família feje. Nyaranta a rokonokat Korompán maga köré gyűjtötte, s ilyenkor egymást érték a kirándulások, színi előadások, táncmulatságok, koncertek. Állítólag Beethoven is „hallatta mesteri remekléseit” a korompai kastélyban, amelyben pazar kép- és könyvtár is helyet kapott. Brunszvik József ajtaja a művészi tehetségek előtt mindig nyitva állt; közülük többet támogatott.

E környezetben Júlia a művészetek szeretetét szívta magába. Neki elsősorban a festészethez voltak talentumai. A Tudományos Gyűjtemény a hazai művészek között mint ’képirót’ szerepelteti.

1805-ben, 19 évesen báró Forrayné lesz. Forray András (1780-1830) Aradtól délre, a Maros mentén fekvő Soborsinnak (ma: Savirsin, Románia) a birtokosa. Jogi tanulmányait befejezve beutazza Itáliát, Franciaországot, Angliát, „melyek nyelveit szabályosan beszélé”. Szereti a zenét (Beethovenért rajong), és jeles könyv- és műgyűjtő. „Budán laktában tudományos kört hozott

létre”, ahol az egybegyűlt „számos előkelő honfi” (és olykor Brunszvik Teréz is) a híres Littrow csillagász mélytudományú előadásait hallgatá” – említi életrajzírója.

„Andrino”, ahogy őt Júlia nevezte, sokat volt távol a hivatalai miatt; ilyenkor élénk levelezést folytattak. Soraik meghitt kapcsolatra utalnak. Három gyermekük közül Jozefa huszonévesen meghalt. Júlia (1811-1863) gróf Nádasdy Lipóthoz ment feleségül, Iván (1817-1852) viszont nem házasodott meg.

Kamarási kinevezés, Szent István-rend, Krassó vármegyei főispáni helytartói széke, végül a csanádi főispánság – íme Forray báró pályájának főbb jelzőkövei. 1830-ban felesége és gyermekei jelenlétében iktatták be Csanád megye főispáni székébe. Az ünnepi beszédek tartalmazó kiadvány megjelenését azonban gyorsan követte Moth Endre: „Búsongás nagyméltóságú soborsini báró Forray Endre úrnak... sírja felett” című alkalmi verse, az újdonsült főispán ugyanis 1830. augusztus 13-án váratlanul elhunyt.

Júlia 36 évvel éli túl a férjét. Sok idejét és energiáját emészt fel a soborsini és az atyai örökséget jelentő futaki (ma Futog, Újvidék mellett) birtok, s amikor Pesten van, lefoglalják egyéb kötelezettségei. Brunszvik Teréz a naplójában többször panaszolja, hogy unokahúgának sosincs ideje 'nemesebb dolgokra'. Ennek ellenére a jó szándékú és segítőkész Júliát őszintén kedveli...

Forrayné csakúgy, mint anyja és a leánya, Júlia is csillagkeresztes hölgyek és palotadámák lettek. Ő ez utóbbi címét egy igazi hőstettéért kapta: egy éjszakai tüzeset során kimenekítette vári lakrészéből Mária Dorottya nádornét és gyermekeit. Ezt követően szoros barátság alakult ki kettejük között. Idővel ő lett a főhercegnő főudvarmesternője. Szolgálataiért a jutalom: 1847-ben a maga és gyermekei részére grófi rangot kapott.

Az arisztokrata hölgyeknek a jótékonykodásba illet bekapcsolódniuk. Forrayné csakúgy, mint anyja és leánya, Júlia is benső indíttatásból, őszintén és lelkesen tettek eleget ez irányú kötelezettségeiknek. Ennek legfőbb színtere az 1817-ben alapított budai Jótékony Nőegylet volt, amelyhez Júlia és édesanyja az elsők között csatlakoztak. 1819-ben Brunszviknét választották meg

elnökasszonnyá. 32 évvel később az ő örökébe lépett Forrayné Júlia, aki tisztségét 15 évig (haláláig) viselte.

A budai Jótékony Nőegyletet (a pestihez hasonlóan), az éhínség sújtotta 1817-es év tavaszán azért hívták életre, hogy pénzről és élelemlről gondoskodjanak „a már beállott ’s jelenkori inségnek sebes elhárítására”. Szerették volna azt is elérni, hogy „a jövőendőben ezen város körében a szegényebb sorsú emberek közt hasonló nyomorúság egykönnyen ne támadhasson”. Dologházat alapítottak, ahol szegény özvegyeket kereseti lehetőséghez (tollfosztás, kötés, varrás) juttattak. Ugyanitt 12 munkaképtelen asszonynak teljes ellátást biztosítottak, megvetve ezzel a későbbi ’ápolda’ alapjait. Emellett öt kerületben kézimunka iskolát szerveztek, s 15 tanítót fogadtak, akik évente mintegy 700 szegény leányt tanítottak meg „kötésre, foltozásra, hímzésre, fehérvarrásra”. A pesti egylettel közösen gyógyintézetet állítottak fel vakoknak (1818), és a munkaképtelen szegények otthoni ellátását is megszervezték.

Az egylet intézményeit, s így a kézimunka iskolákat is a főrangú hölgyek felügyelték. „Az én jó nagynéném Budán a legtávolabb eső kerületet választotta” – meséli Teréz, aki boldogan vállalkozott arra, hogy helyette e szolgálatot ellássa. Leírja, nagynénje, amikor szóba került elnökké választása, azt mondta: „Csak úgy fogadhatom el a választást, ha Teréz húgomat is mellém adják, mert nem vagyok járatos a dolgokban, és mert anyai és háziasszonyi teendőim miatt sincs erre elég érkezésem.”

Az egyleti üléseken való részvétel, a gyűjtőakciók, amikor rokonaiknál és ismerőseiknél újra meg újra pénzért és természetbeliekért kilincseltek – sok időt és energiát követeltek. Az adakozásban ők jártak elől, s nemcsak a nőegyletben. Forrayné és hozzátartozói szinte minden nemes ügyet (gyermekkorház alapítása, árvízkárosultak megsegítése stb.) felkaroltak.

Anyagi és erkölcsi támogatásuk nélkül Brunszvik Teréz is nehezen boldogult volna. Óvodaalapítási tervébe az első között unokahúgát avatta be, akit arra kért, hogy nyerve el a nádorné támogatását. „Te, Júliám, aki azon kevesek egyike vagy, akik

engem megértének, és nekem jót akarnak...” „Csak rajtad múlik, hogy a jó főhercegnő beleegyezését megkapjuk” – írja Teréz 1827 nyarán Pozsonyba. És Mária Dorottya igent mondott!

Pár évvel később József nádor, Teréz irigyeinek a hatására kivette kezéből a budai óvodákat, és a nőegylet hatáskörébe utalta. Terézt eme igazságtalanság a porig sújtotta. Egy azonban biztos: a nőegylet, ha nem is bírt az ő szakértelmével és lelkiületével, a kisdédóvókat még hosszú időn át fenntartotta. (Ezekkel az óvodákkal Forrayné 1850-ben, mint az egylet újdonsült elnöke szorosabb kapcsolatba került.)

Júliát 1841-ben a pesti testvérintézet tiszteletbeli tagjává választja. Köszönő levelében, amelyhez 100 forintot mellékel, ezt írja: „Szerencsémnek is tartom oly egyesületnek tagjává lehetni, melynek kitűzött céljai: a szenvedő emberiségnek könnyekre méltó sorsát enyhíteni; az árva dedeket ideje korán oktattatni; a köztársaságnak [értsd: a köznek, a társadalomnak, a szerk.] terhére eső utcai koldulókat czélszerűleg foglalatostkodtatni, hogy önmunkájuk béréből a szükségletekkel elláttassanak, és így a munkát megkedvelve a koldulásra ne szoruljanak.” Forrayné az aradi nőegylet munkáját is segítette. 1841 nyarán, útban Soborsinba magával vitte Terézt is, aki boldogan vett részt az aradi és a világosi óvoda megszervezésében.

A Életképek 1844-ben közölt egy írást „Báró Forray-Brunsvik Júlia” címmel, amely egyebek mellett Forraynének a magyar nyelv ápolása terén kifejtett „ritka buzgóságát” dicséri, mondván hogy házukban „kedvesen otthonos a nyelvünk és a magyar írók szívesen látott vendégek” voltak már akkor is, „midőn száműzve volt nyelvünk a magas körökből teljesen, s magasb rangú hölgyeink szégyennek tarták magyar eredetöket, s dicsőségnek a bűnt: édes anyanyelvünket nem tudni.” A Zrínyi és a Bálvány utca sarkán álló Forray-Nádasdy palota gyakori vendégei voltak pl. Döbrentei Gábor, Gyulai Pál, Lisznyai Kálmán, Tóth Lőrinc stb., akik a háziaknak olykor egy-egy munkájukkal kedveskedtek.

Forraynét Széchenyi István is kedvelte, s meg-megfordult nála. 1848 májusában Brunsvik Teréz is jelen volt, amikor a gróf

a jövőről álmodozott. Azt ígérte, hogy a budai hegyekben épít nekik „egy angol házat”; nyolc család lakik majd együtt egy szakáccsal, egy hintóval stb. Pár hónap múlva Széchenyi mögött örökre bezárult a döblingi intézet kapuja...

1848 októberében Forrayné veje, Nádasdy Lipót, Komárom vármegye főispánja, bár fél szemére vak, címzetes nemzetörtisztként a népfelkelők élére áll. Az év végén szolgálaton kívül helyezik, az osztrákok azonban így is elítélik. Az olaszországi börtönbe a felesége is követi. Nádasdy 1850 nyarán, anyósa korábbi aulikus kapcsolatainak köszönhetően kegyelmet kap. Forrayné azonban nemcsak neki segít. Pálffy János szerint „ezen öreg úrnő egyike Magyarország legtisztéletreméltóbb matrónáinak és lelkes honleányainak. Fogságom alatt, pedig még akkor nem ismertem személyesen, mindent elkövetett kiszabadításomra... De nemcsak érettem tette ezt, hanem sok másokkal is...”

1851-ben Forrayné eltemeti anyját, egy év múlva a 35 éves fiát, utána a 18 esztendő unokáját, Nádasdy Tamást. Ekkortájt sokat tartózkodik Vácdukán, ahol Brunszvik Teréznek és más női rokonainak is otthont nyújt. Túléli Terézt, sőt a leányát, Júliát is. Nyolcvanadik születésnapján a nőegylet díszes oklevéllel köszönti. „A jó Júliának” ekkor már csak hónapjai vannak hátra: 1866. július 27-én követi övéit a másvilágra.

Forrayné Júlia, mint említettük, az elsők között adakozott a pesti bölcsődére, a szervezésből azonban fia betegsége, majd halála miatt nem vehette ki a részét. 1853-ban lett az egylet „előülője”, s e tisztségében éveken át lelkesen tevékenykedett. Számadáskönyve szerint hogy hol egy vég flanelt, hol „egy darab vásznat” ajándékozott az intézetnek.

1860-ban Albrecht főherceg átadta hatalmát Ferenc Józsefnek, és családotól elhagyta a magyar fővárost. A bölcsőde védasszonya 1865-ben Erzsébet királynő lett. A korábbi védnök, Hildegarde főhercegnő alakja hamar feledésbe merült. Nem így Forrayné Brunszvik Júliáé, kinek nevét az utókor az első pesti óvodával örökre egybekapcsolta.

Utószó

Az 1852-es esztendőben, amikor az első hazai kisedővő is csak 34 éves múltra tekintett vissza, újabb kisgyermek intézmény kér és kap is helyet a magyar főváros ege alatt. Füzetünkkel ennek a Kalap utcai bölcsődének állítunk emléket.

A „példányintézet” megnyitása után többen úgy vélik, hogy a bölcsődére a falvakban még nagyobb szükség lenne. „Óhajtandó volna még, vajha minden faluban kisedővoda bölcsődével együtt léteznék!” – írja Majer István. A bölcsődét és az óvodát ő is, mások is rokonítják egymással, s szeretnék egy fedél alatt látni. Az óvodaügy jeles személyisége, Rapos József pedig már olyan ’közalapnevelési’ rendszerről álmodozik, amelyet négy intézet – a ’szülde’, a ’lelde’ [lelencotthon], a bölcsőde és az óvoda – alkot.

Eme óhajok és tervek ellenére a bölcsőde lassan terjedt. A Majer István halála (1893) körüli időig bölcsődéinkben mintegy 20 ezer gyermeket ápoltak. Akkor Budán és Pesten volt egy-egy intézet, s a létszám mindkettőben 300 körül mozgott.

Felmerül a kérdés: volt-e szükség bölcsődére a 19. század Magyarországon? A tények arra utalnak, hogy tömegmérétekben semmiképpen sem, azok a családok azonban, amelyek az áldásait élvezték, biztosan kórusban azt felelték volna: igen! Mi pedig hozzátehetjük: feltétlenül üdvös dolog volt az első bölcsőde megjelenése a fővárosban, hiszen megalapítói egy példát, egy új lehetőséget, egy új megoldást villantottak fel a szociális gondok enyhítésére, a szegény kisgyermeknek érdekében.

Két évtizeddel korábban, Brunszvik Teréz első óvodaalapításait követően megalakult a Kisedővő Intézeteket Terjesztő Egyesület, amelyet a reformkor számos kiemelkedő politikusa is pártolása alá vett. A bölcsődeügy terén azonban az ilyen egyesület, illetve mozgalom az első világháború utáni időkig váratott magára...

Irodalom

1./ Egykorú híradások, ismertetők, jelentések – időrendben:

- Crèches [bölcsődék] Franciaországban = Religio és Nevelés 3(1845) II. félév 11.sz. (aug.14.) 104.
- [Flatt, ?]: An die edlen Bewohnerinnen Pests 1. Aufforderung zur Gründung einer Crèche = Pester Zeitung 1851. máj. 17. 569.
- [Flatt, ?]: An die edlen Bewohnerinnen Pests 2. Das Innere der Crèche = Pester Zeitung 1851. máj. 23. 593-594.
- Das Komite der ersten Säuglingsbewahranstalt = Pester Zeitung 1852. jan.30. 109.
- Majer István - Rozmanith Antal - Tormay Károly: A szegény néposztály nemes lelkü barátihoz = Magyar Hírlap 1851. aug.7. 2416.
- [A bölcsödéről] = Magyar Hírlap 1852. márc.27. (726. sz.) 3356.
- Majer István: A bölcsöde. [Értekezés] = Családi Lapok 1(1852) I.sz. 35-41.
- Majer István: A bölcsöde [Brosúra]. Pest. 1852.
- A bölcsöde egyesület alapszabálya 1-2. rész = Családi Lapok 1852. I. félév 104-106., 150-151.
- A ker[esztény] szeretet műve Párizsban. A bölcsödék. = Családi Lapok 1(1852) II. félév 85-90.
- Majer István: Első évi jelentés az első pesti bölcsödéről. Pest, 1853.
- Az első hazai bölcsöde közgyűlése [1853. ápr.1.] = Családi Lapok 2(1853) I. félév 399-400.
- Fríbeisz István: A pesti bölcsöde = Községek könyve. Pest, 1854. 150-154.
- Zweiter Jahres-Bericht über die in Pest gegründete Säuglings-Bewahr-Anstalt (Crèche). Pest, 1855.
- A szenvedők és a nemtő [Hildegard fohéregnőről] = Vasárnapi Újság (1856) 33.sz. aug. 17. 290.
- Die Krippe (Crèche) in Pest = Sonntags-Zeitung 2(1856) 309-311.
- [Majer István]: Kisdédóvoda és bölcsöde = István Bácsi Naptára 5(1858) 63-64.
- [A Bölcsödei Egyesület határozatáról] = Budapesti Hírlap 1860. aug.22. 192. sz. 2319.
- Komáromy Lajos: Budapest jótékony intézetei. I. A pesti bölcsöde-egylet = Vasárnapi Újság (1873) 598-599.
- Novák Lajos: A Pesti Első Bölcsöde-egyesület történetének, alapszabályainak s működésének rövid vázlata. Bp., 1876.

2./ A további felhasznált irodalomból:

- Ambrus Erzsébet: Az első magyar bölcsőde és orvosi = Orvosi Hetilap 1968/40.sz. 2211-.
- Bölcsődék története. (Bevez. Scheer Ferencné). Bp., 1997.
- Brunszvik Teréz: Felsőzázad életéből = Czeke Marianne – H. Révész Margit: Gróf Brunszvik Teréz élete és jellemrajza. Emlékiratai. Bp., 39-108.
- Brunszvik Teréz: „Magyarország. Veled az Isten!” Sajtó alá rendezte, bevez. szerk. jegyz.: Hornyák Mária
- Czeke Marianne: Gróf Brunszvik Teréz ősei és oldalági rokonsága. Bp., 1935.
- Hornyák Mária: Beethoven. Brunszvikok, Martonvásár. Martonvásár, 1993.
- Hornyák Mária: Az óvodaalapító Brunszvik Teréz élethivatása = Ma és Holnap 22(1994)1. 10-13.
- Jedlicska Pál: A Brunszvik család Alsókorompán = Kiskárpáti emlékek. 2. köt. Eger. 1891. 136-176.
- Katona Lajosné (Thuránszky Irén): Az 1817-ben alapított budai Jótékony Nőegylet vázlatos története (1817-1934). Bp. 1934.
- Kőhalmi-Klimstein József: Majer István... mint felsőzázados író = István Bácsi Naptára 23(1886) 63-70.
- Majer István = Vasárnapi Újság 1855. okt.14. 41. sz.
- Majer István: Gróf Brunszvik Józsefné, Majthényi Mária Anna = István Bácsi Naptára 16(1869) 62-65.
- Majer István: Gróf Forray Andrásné Brunszvik Júlia = István Bácsi Naptára 14(1867)
- Ney Ferenc: Soborsini Forray András báró = Életképek 1845/II. félév 431-434.
- Novák Lajos: Emlékbeszéd... Majer István felett. Bp., 1894.
- Országh Sándor: A budai Jótékony Nőegylet 1817-1897. Bp. 1898.
- Pálffy János: Magyarországi és erdélyi urak. Kolozsvár, 1939.
- R[...]: Báró Forray-Brunsvik Júlia = Életképek 1844/II. félév 11. sz. szept.11. 329-331.
- Rapos József: Brunswick Teréz grófhölgynek ... élete és műve. Pest, 1868.
- Szilvágyi Irán: Az agárdi grófnő [Nádasdyné Forray Júlia] = Fejér Megyei Hirlap 1996. márc. 23.
- Szinnyei József: Majer István = Magyar írók élete és munkái 8. köt. Bp., 1902. 350-361.
- Thewrewk József: Soborsini báró Forray András, csanádi főispán emlékezete. Pozsony, 1843.

Forrayné Brunszvik Júlia grófnő
(Barabás Miklós rajza 1840-es évek)

Nyugtatóvány.

Övenköt n. 50 korról újpénzben, mellget
Forray Julia Profia Ö. Ellentartója.
mint 1860-É éir. felikönyv adományát

az első pesti — Ó-és. kir. Fensége **Hildegard Főhercegnasszony** magas védelme alatt léteső — bölcsőde pénzldrába lefektetl.

Pesten. November 13th 1860

azaz: 52 fr. 50 kr. ujp.

bölcsődei pénztárnok.

Supplementaire
est, 1860. Nyomatott Győrben József
Weg. Pargato

Jimmy.

<p>AZ ELSŐ</p> <h1>PESTI BÖLCSEDE</h1> <h2>TÁRSULATA</h2> <p>Társulatunknak.....lakos.....tagja.....először .....GYÜLÉST tartandó, melyre.....óránál.....óraig összehívtetlek magához.</p> <p>az igazgató elnök.</p>	<h1>Die Gesellschaft</h1> <p>der ersten zu Pest gegründeten</p> <h2>Crèche</h2> <p>wird am <i>14ten</i> d. Monats <i>Juni</i> 18<i>74</i>. U. 11. Uhr <i>Nachm.</i> eine <i>öffentliche</i> ....., Sitzung halten. zu welcher <i>französisch-ungarische</i> <i>Lieder</i> vorgelesen werden sollen.</p> <p>der Präses.</p>
---	--

Az "Első Pesti Bölcsőde Társulat" nyomtatványai

Dr. Majer István
(Illusztráció a Vasárnapi Újságból, 1855)

A Bölcsöde.

- Boldog István vásárra Pestre rándult. Egyik igen jó szokás az volt, hogy magát dolga után körülnézte; mert, úgy mond, a nagy városban mindig van látni való, s mindig lehet mit azt tanulni. Ne pirongassuk most tehát azon falusi atyafiakat, kik végig bajtnak a kerepesi- vagy állói-uton, holmijokat lerakják, etetés közben egyet isznak, s haza vágtnak, a nélkül hogy a szép nagy városban körülnéznének, a nélkül, hogy tapasztalásukat egy babszemnyivel gazdagítanák; de most azokat se bántuk, kik utcáinkon bámulva (mint borjú az új kapura —) szájokat egy kérdésre sem tárták ki, haza egy okos szót vagy tanulságot sem visznek, s ha a tudnivágyó gazdasszony utasainktól tízszer is elkerdezi: hát mi jó hirt hoztak a városból? csak válvonítva elmormogják: biz ott minden a régiben van. Hej pedig de hogy van! az okosok mind-egyre haladnak, s új találmányok és intézkedésekkel sorsukon javítani nem késnek. No de hagyjunk békét az együgyűeknek, mondják el inkább az okos István bácsi példáját, tán egyik-másik tanul belőle.

István bácsink Pesten is látogatta az Isten házát, mert hisz Isten áldására mindenütt és mindig szükségünk van, s a mint így a

Majer István népszerűsítő irata (1852)

Barátok templomából kitépelt, nagy szemesen a kecskeméti kapunak tartott. Egyszer jobbra a kalaputca szegletlázán meglát egy foliást „Bölcsődé”, megáll, jól megnézte, de hiába forgatta eszét, mert biz ez a szó és dolog előtte legujabb újság volt. Gondolta magában, bemégyez, megtudod mi ez, hisz a jó járatu embernek Pesten sem harapják el orrát, s legalább tanulsz ismét valamit. Ő csak ugyan beköszönt a Bölcsődébe, s az elejébe lépett szolgától azt kérdezte, hogy ki itt az ur? Épen ott volt egy papi személy, s az orvos, kik a jövevényt emberségesen fogadták le is ültették, s mintegy ilyen szót váltottak:

István gazda: Kedves uraim megbocsássanak, engem a tudás-vágy hozott ide; megkértem egész becsülettel, magyarázzák meg nekem mi ez a Bölcsődé?

Ezek szíves készségüket kijelentvén, az egyházi személy így kezdett: beszédhez: Lásd kedves földim, itt sok csecsemős kisdedit lát, a legfiatalabbik 14 napos, a legöregebb 2 éves, s mindannyia szegény munkás embernek gyermekei, kiket itt keresztény szeretettel ápolunk.

István gazda: Itt nincs anyjok? miért hozzák ide?

Az orvos: Barátom! a nagy városban sok az ember, s az élet drága, itt az anyám-asszonyoknak úgy napszámba kell mennie, mint az apám-uramnak, különben felkopik az állók; s ez szrinta főrj elmegy lát vágni, fuvarozni, vagy napszámba, az asszony elmegy a gyárba, vagy mosni, mángolni, napszámba, s ekkor mit csináljanak szegény kisdedeikkel? hát biz azok kénytelenek sokszor az ajtót rájuk zárni, s így a nedves, dohos, sokszor földalatti pinczelakásban éhen, piszokban naphosszat fetrengvén nem csoda, ha elnyomorodnak, do így a kisdedek nagy számban el is halnak.

István gazda: Szegény ártatlan lelkek!

A pap: Fájdalom, hogy ez így van, és sokszor iskolás gyermekeket a kisebb gyermekek őrzésére hionfognak, s persze itt sok szegény egy házba szorul, megcsik, hogy 10 gyermek is együtt fetreng, kik magokra lévő hagyva, de még az öregektől is sem sok jót tanulnak, a legpajzánabb dévajkodással töltik az időt, egyik a másikat rontja.

István gazda: Nem jó van az így! hisz ezekből könnyen dibiab ember nő!

A pap: Helyesen beszöl kegyelmed; ezért a jó emberek más nagy városokban is azt gondolták ki, hogy felbaráti szeretetből Isten dicsőségére összeadnak, s olyan ápoló-intézeteket nyitnak, melyekben a becsületes munkások mikor dologra mennek, kisdedeiket reggel betehessék, azok ott gondosan ápolassanak,

s munka után minden anya ismét édes magzóját este haza vihesse.

Az orvos: Lásza kend: ez a Bölcsőde; itt rendre illy szegény munkások gyermekeik vannak, egy gyermekért egy napra 2 krajczárt fizetnek, s kap jó szállást, ételt, ágyat, tisztát, mindent; itt ez az első gyermekeske 3 hónapos egy utczaseprőnek leánykája, a második tegnap mult két hetes, ez egy favágónak fiacskája, a harmadik vidám kis angyal egy mosónénak fél éves fia, a negyediknek anyja fabrikába jár szivart csinálni, ez már szépeeskén játszik, s így rendre látja kend barátom, hogy milly tiszták, vidámok; az, kit az Ápolóasszony éppen most fűrészt, ugyan jókat sikolt, de ez így szokott lenni a gyermekeskéknél.

István: Jaj uram, sírásrívás nélkül az urfiak sem nőnek fel.

A pap: No hát jó földi, hogy tetszik kegyelmednek a Bölcsőde?

István gazda: Isten áldja meg az urakat, hisz ennél üdvösebbet nem is lehetett volna kigondolni; ez a szegény ártatlannokra nézve valóságos paradicsom.

Az orvos: Lásza kend, itt azután örökös egy derék férfigazgató, ki maga is családapá, ide eljárnak jó szívű asszonyok, az orvos is utána néz, aztán van tisztaság, rend, s úgy gondoljuk, hogy ide minden jó édes anya bizást elhozhatja gyermekét.

István gazda: Hisz uram, ilyen becsületes helyre magam is be tudnám hozni bár egyetlen fiacskámát.

A pap: Lásza kegyelmed itt történt a folyó 1852-ki mártius havában a Teréz-külvárosban egymosóné csecsemőjét a bölcsőben lekötötte, elaltatta, s egy fehér kendővel betakarta; a szegény asszony ugyan azon háznak tulsó zugában egy más lakónál mosott, s az ajtóhoz háromszor is elment hallgatódzni, de gyermeke csendességben volt, még örült is neki; azonban mégis megsokallta a csendet, bemegy a házába, s azonnal jajgatással ki is rohant, mi is történt? a kisded fölébredt, ajkaival a borító kendőt be-beszopta, s meg is fulladt.

Valóságos történet, s úgy-e jobb lett volna Bölcsődébe adni?

István: Tisztelendő uram, magam is értem már sok illy gyászos esetet.

Az orvos: Barátom hát a görvélyes, szem fájós, s tisztálaltságban elfekélyesedett gyermekekről mit szóljunk? s több mint fele elhal szegény munkások gyermekei közül, s miért? többnyire gondatlanságból, mert biz egy szegény napszámos asszony nem fizethet gyermeke ápolásáért 4 pengő forintot.

István gazda: Biz az Isten is megáldja az urakat, ha a szegényről így gondoskodnak!

A pap: S tudja-e kegyelmed, hogy kinck főgondjai alatt

Áll ezen Bölcsőde? Mi meghallottuk, hogy Bécsben már 8 ily intézet van, s hogy leginkább a Főherczogasszonyok védszárnyai alatt virágoznak fel, mi is hát egész bizalom és tisztelettel járulunk fenséges kormányzó urunk nevéhez I l d e g s r d főherczogasszonyhoz, és alázatosan megkértük, hogy a pesti Bölcsődének anyai szívét ne tagadja meg; s a jó angyal azonnal meghallgatta kérelmünket, Bölcsődénnek védasszonyává lélt, s megígérte, hogy esztendőnkint 150 ezüst forintot ad a szent cseltra; ugy-e ez derék?

István gazda: No Isten áldja meg a fenséges asszonyt; tudom hogy szép példáját majd követik lelkes asszonyaink?

Az orvos: De hisz már sok más jótévőnk is akadt, az ország primása főm. Szilovszky János ő herczegsége is áldását küldte; és 70 pft adományozott, gróf Forrayné ő nagysága évenként 50 pft, a város községtanács 600 pfot, egy névtelen 300 pft és sok más nemes és polgári asszonyág és férfiú szép summát adtak össze; s nézze barátom ezt a sok szép ingecskét, fejkölöcskét, kendőcskét s egyéb ruhácskát, ezt többnyire az apáczáknál és néhány más nevelő-intézetekben levő iskolás leánykák ingyen készítették.

István gazda: Ez mind dicső! ugyan dicsőrem az eszemet, hogy ide benéztem. — Már most bocsássanak meg az urak, hogy egyet kérdezzek; falun is sok kisdedit elzárnak, vagy munka közben erős időjárásban is kivisznek; nem lehetne-e falun is Bölcsődét nyitni?

A pap: Kedves földink, hogy ne lehetne, a falu hádjára mellé rendeljenek kegyelmek kevés fizetés mellett egy szegény becsületes asszonyt, a szoba se sokba kerül, aztán falun csak akad nem egy jó szívű adakozó, ki tejet, ki csipőt szán Isten nevében, s hídja el kelmed, hamarabb előteremthetik falun a Bölcsődét, mint itt.

Az orvos: s tudom a lelkipásator ur is gondja alá veszi.

István gazda: No köszönöm a jó tanácsot, itt a parámban, hogy mához 8 hétre nálunk is megnyíljon a Bölcsőde.

A pap és orvos egy örvendőző éljennel megköszönték a buzgó törekvést, s megkérték István bácsit, hogy más-kor is nézze meg kisdedeiket. Ő meg is ígérte. Segitse őt s egyéb falusi atyáinkat az Ur Isten, hogy a szegény ártatlanok számára mielőbb jó menedéket nyithassanak, így a szegény anyák gond nélkül végezhessek dolgukat, s a nagyobbacska gyermekeket iskolába küldhessék, s így a gondbu kevesbüljön, s a keresztény szeretettel együtt az áldás, boldogság terjedjen!

MAJER ISTVÁN pestvárosi egyetemes elemi iskolák igazgatója.

Emich és Eischen könyvnyomdája

Az Örláng füzet sorozatról

Brunszvik Teréz (1775-1861), a kisdédóvás és gyermeknevelés ügyének apostola, Közép-Európa legelső óvodáinak megalapítója széles körű műveltségével és olvasottságával is kitűnt kortársai közül. Mindezekon túlmenően mások művelődésének és ismeretszerzésének az ügyét is a szívében viselte. Rokonait és ismerőseit (Pozsonytól Kolozsvárig) folyamatosan ellátta olvasnivalóval, s e 'kölcshőkönyvtárosi' tevékenységével sajátos kulturmissziót töltött be a múlt század első felének Magyarországon.

Teréz grófnő hön óhajtott, ám anyagiak híján soha be nem teljesült álma volt a színvonalas ismeretterjesztő könyvek, füzetek megjelentetése. Jelen sorozatunk füzetait Alapítványunk lapjának, az Örláng című hírlevélnek a mellékleteként, Brunszvik Terézre, s az Ő kívánságának megfelelően adjuk közre.

A sorozat eddigi füzetei:

1. HORNYÁK Mária: „A Mindenem, a Boldogságom...” Ludwig van Beethoven és a martonvásári Brunszvik Jozefin grófnő szerelméről. Martonvásár, 1996. 14 p. (Ugyanez angolul és németül is.)
2. HORNYÁK Mária: A francia-magyar kapcsolatok történetének fényes láncszeme: De Gérando Ágost (1819-1849). Martonvásár, 1999. 32 p.
3. BRUNSZVIK Teréz: Versek, cikkek, levelek, naplódíszetek. (Bevez., vál., szerk.: Hornyák Mária) Martonvásár, 2000. 48 p.
4. HORNYÁK Mária: Brunszvik Teréz „szellemi gyermeke”: Teleki Blanka (1806-1862) Martonvásár, 2001. 60 p.

Címünk:

2462 Martonvásár, Brunszvik u. 2. Pf. 19.

Tel.: (22) 569-596

ISBN 963-20207-7-4

9 789632 020778